

9302

Dialekt- och folkminnesarkivet

Uppsala

GÄSTRIKLAND

Ovansjö

21/3 1936

Nordin-Grip, Ingeborg, 1935

Svar på ULMA:s frågelista M 82 Matordning och
bordsseder

1+30 bl.4:o

/Uppg.om sagesman, se frgl.M 81, acc.9301!/
9302

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Fngl. M 82

Matordning --- Bordsseder.

Gästrikland , Ovansjö socken.

Sommaren 1935.

Nordin-Grip

En måltid kallas blott ett mål.^{1.} Vi äter tre mål om dan vi, men för åt dom fyra." " Ett mål mat " användes i sammanhang som : " Jag ga luffarn ett mål mat."

Ett överflödande rikt mål kallas ett busmål.^{2.} "Nu fick du dig ett busmål", säger man om någon blivit bjuden på en särskild läckerhet, t. ex. fått

äta sig mätt med " flötgås"^{3.}(kärngrädde.) Till hunden som fått ett stort ben, säges också detsamma.

Om någon är nödbjuden, så att den som som bjuder, blir förargad, säger denne senare: " Låt bli då , är n' t' nå truganesår år i år. "⁴

Den som bjuder på någon särskilt fin mat eller som består förtäring utomhus säges ha"dragit på sig spenderbyxorna " .⁵

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

- 1. mål - a. (tre mål mat.)
- 2. busmål.
- 3. flötgås.
- 4. truganesår.
- 5. spenderbyxor.

Särskild benämning för måltidstid har man ej , man säger blott:

^{1.} " Det är mattin nu , kom in då. "

Namn för mellantid mellan målen finnes ej heller, möjligen kan det sägas, " Den där går och äter målmillan. " ² (2)

Ett mindre mål kallas millanmål ^{3.} eller också har det en specialbeteckning , lisselmiddag ^{4.} e. dyl. (Se nedan!)

Minnen av att man saknat bestämda måltider finnas ej utom för tillfällen , då man haft strängt arbete, som vid kolning etc, då man måst låta dagens ordning bhelt rätta sig efter arbetet.

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Ftgl. M 82

-
- 1. mätin , de a mätin nü.
 - 2. mähmillan.
 - 3. millanmäl.
 - 4. liselmida ~ lillida

Matordningar från Ovansjö.

(De uppgifter, som här nedan och i det följande återges, äro, som framgår, av synnerligen växlande art. Somliga meddelare uppge sig ej ha hört ordet " lissmiddag," medan andra ej känna till " morgonmål". De flesta uppge, att aftonvardens ätits året om, många ha glömt, hur det var med småmåltiderna. Middagen tycks ha ätits omkring kl. 12, ehuru flera medgivit, att det skedd det skedde även senare eller tidigare.) Uppteckn:s anm.

Matordning om vintern etc.

Frukost¹ kl. 7.

Sill och pären². Kött och pären . (förrätt)

Stekegröt³ och mjölk . Gröt och kallskål⁴. " Mormor var förtjust i kallskål hon, vi feck hon, vi feck alltid göra i ordning åt henne."

Kaffe kl. 10.

1. frukost 2. pären 3. stejsgröt 4. kallskål.

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

Hildförr så var e fäll nå ander under (något annat) " .

Middag kl. 12.

Förrätter.

Grynk²orv, kött , fläsk. ³Ärtklubb⁴a, ⁴ärtgröt eller pären. (" Jag längtar så efter ärtklubb, lär sta och få ärtmjöl, såg dom har stora ärthässjor när N. N. " .

Supanmat .

Välling , köttssoppa , kål, ärtvälling .

Aftonvard. kl. 4--5.

(aftnvard)

Ärtmjölspannkaka (dom var klen i tändren) kött och fläsk , fricka , ingen supanmat.

(pannkaka därför bra mat.)

På senare tid drack vi kaffe ovanpå aftonvarden.

Kvällsvard. kl. 8. ("Så vi skull kunn ligga still ".)

⁵ (kvällsvard)

Gröt .

Medd.: Fru Anna- Brita Olofsson , Nor.

1. na, ünder = eg. subst. under(-verk), här i avbleknad betydelse.

2. grynk²orv 3. ärtklubb 4. ärtgröt

5. sa oz skul⁵ kunn liggs stul⁵ ett vanligt kalesätt .

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

(End. Tornd Euck.) I I

Frukost. ^{1.}

Vanligaste maten till frukost var stekt strömming och potatis , under
slättertid sill . Detta åt man " föret " ^{2.} , sedan var det alltid opstekt gröt ,
sen kvällen före : stekegröt ^{3.} , samt mjölk eller kallskål till grötväte ^{4.} .
Mjölken var rännmjolk ^{5.} eller tjockmjolk ^{6.} .

Smör och ost och mesost hade man framme til alla målen och ett
stort köttskynke , som hade legat nersalta ^{7.} , som var hårt och salt och svårt
att få något av , man fick karva med kniv , kokött och oxkött var det .
Man slaktade på höstan och salta ner det .

Till varje mål fanns det dessutom drecka , hembryggt, oömt på person .

Middag .

Mycket ärtmat i vardagslag . Pannkaka , ärtpannkaka, ärtklubb , lie

1 frükost 2 ät föret = äta förut, äta som
förrätt. 3 stejsgröt. 4. grötväte. 5. rän-
mjolk. 6. tjockmjolk. 7 höst-n, b.f. pl. höstan.

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Fvgl. M 82

tet flott till . Ingenting återåt annars.

Fläsk fick man bara om söndagsmornan för tebaks ,

(i allmänhet .)

Till supanmat hade man ^{1.} antingen : mj^{offa}lk och bättar . Det kunde vara rännmj^{1.}lk , fick riktigt blå rännmj^{1.}lk ibland , fick räcka te midden , tocke tocke där mj^{2.}lkskvassel . Annars fick man : Välling ^{3.} . Det kunde vara stänk-^{3.}välling , risgrynsvälling e. d.

Farfar sa ^{4.} åt kvinnfolken , att det skulle vara Långkok till middag tre gånger i vickan . Det var kål till middag på söndag , ärter en gång i vickan och någon korngrynsvälling ^{5.} . Man kunde även få ett filfat , ett fat sötmj^{5.}lk , som stått från dagen före , så att grädden hunnit gå opp . Det äts ur ett ett gemensamt fat .

Aftonvard . Var man hemma , när man åt aftonvarden , kunde man få tillagad , varm varm mat . Det var opstekt grynkörv och pären och smör , ost , mesost .

På sommarn , när man var uta , kunde man få kalla pannkaker ^{6.} . Dem fick man med sig ut på åkern och ängen och så torrmat ^{7.} . Dessutom dricka och blanna eller eller tjockmj^{7.}lk .

1. bättar = söndebudet bröd. 2 mj^{2.}lkskvassel. 3 välling.
4 långkok. 5 filfat 6 pannkaker 7. torrmat.

Kvällsvard.

Kvällsvard var alltid vattgröt och mjölk , på lördagskvällarna gryngröt , dvs. risgrynsgröt. Ännu i dag äter man på sina ställen gryngröt utan mjölk , eftersom den är kokad på mjölk. Längre tillbaka åt man korngrynsgröt , dvs. gröt av krossade korngryn ,

Medd. : Erik Eriksson , 90 år. Myre.

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935

GST. OVANSJÖ

Frgl. M 82

(Samme meddelase) II

Frukost kl. 7.

Sill och pären ,

Stekegröt och mjölk , ofte

Middar. kl. 12.

Grynkorv, fläsk , ärtklubb, ärtgröt eller pären och bärmos .

Välling , eller långkok , dvs. kål , ärtvälling.

Aftonvard " egentligen icke på vintern " Enligt samme medd. åt man dock aftonvard

aftonvard, ¹även på vintern " när de ble mörkt ve fyra-tin och karlan kom ²

in och snickra ³ eller sått ⁴ och lappa skor. Då skull bonn lappa ⁵ åt matmora och

// Tydeligen spår wo att aftonvardin äts blott under vissa delar av vintern, ej på fjälvintern.

2 kår-kay-kårn. 3 småkris - -

4 sitb-sot-sats. 5 matmor - 13 - b.f.pl.

matmören

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

drängen ¹ åt pigön ², och matmora skull lappa kläen åt bonn och dränjin.
 Krlan skull också sitta och skäta till pligg till skorna, det var stora
 pliggar då, mat tog ovanlädret av gamla skor och lappa me eller belingar. ⁵
 Det var skinnet på benen av huar.

Kvällsvard kl. 8

Kornmjölsgröt och mjölk, senare rågmjölsgröt.

Medd. Erik Eriksson, Myre 80 år.

1. dräng - dränjen, pl. drängar - drängarna

3. bēlingar

2. pig¹ - pig² - pig³ - pig⁴.

Om vintern

Om vintrane skull vi sitta och spinna ve' spisen¹, dom lå' på en tör-
vessticka², som vi skull si' ve' och koka gröten på glöen⁴.

Då feck vi till aftonvard smörgås och smörgåsmat och hackkorv och jopären^z
(potatis , ä. för y. pären .) . Hackkorven stekte dom på slätången , skull
sta' och vännä , så den int' ble bränd .

Medd.: ÅkrasMor 85 år, Lem. (Karin Persson.)

1. spisen 2. törvesticka 3. si' va 4. glö- n
5. aftonvård 6. hackkorv z jopären

JLMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

Aftonvard hos komminister Linderdahl.

Maten var ungefär lika om vintern som annars , då det inte var slätter,
jag minns att vi fick aftonvardssmörgås -- flottsmörgås , när vi sått och
spann.

Medd. Ängs- mor , 96 år. *Stina Kajsa Äng.*

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Fngl. M 82

Matordning under slåttern.

slåttan - slåttan

13

Gick ut kl. 2 f.m. Fick en skarp smörgås och lite kaffe. Fanns inget dopp då, skulle till Gävle för och köpa skorpor, det var när vi körde järnforor foror.

Frukost kl. 6.

Sill och pären.

Stekegröt och tjockmjölk. Smörgås och ost.

^{2.}
Lissmiddag kl. 10- 11.

^{3.}
Smörgås, ost och missmör. Dom som kunde komma in, dom fick.

Midda kl. "etter tolv". ([✓] Stomiddag nämnt i detta sammanhang, men vagt.)

Ärtklubb, ärtgröt, fläsk.

^{4.}
Filbunk (med gräddan på.)

1. frukost

2. lissmidis 3. missmör (= mesost).

4. filbunk - bunttårter

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

¹
Aftonvard kl. 6.

Smörgås, ost , missmår, törrt kött , dricka.

Aftonvardens gick man ut med till folket på slogen.

²
Kvällsvard. kl. 8.

Kornmjölsgröt , mjölk.

Medd.: Åkras- mor, 85 år.

Gick ut vid 3- tin. Fick en sup.

Frukost kl. 7.

Sill och pären.

Stekegröt och mjölk. (tjockmjölk)

³
Middar kl. 12 .

Grynkorv, ärtklubb , ärtgröt , fläsk , bärmos .

Eilbunk , bärmos och mjölk eller långkok.

1. aftonvård. 2. kvällsvård. 3. middar sup.

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

Aftonvard kl.5.

Var man ute på ägorna , fick man aftonvard utburen till sig. Den bestod då av:

Smörgås , ost , misost , kött(stekt.) Dricka (i träflasker.)

Var man nära gården , fick man aftonvard inne:

Oppstekt mat, haekkorv, grynkorv.

Ibland blott frånvaron av ^supanmat , som skilde aftonvard från middagen.

Kvällsvard kl. 8.

Gröt.

Medd.: Erik EYiksson , Myre , 80 år.

Innan man gick ut-- en sup kl. 6. (?)

Frukost kl. 6.

Härt tal på att dom åt

Lissmidda , när det var strängt arbete.

Midda kl. 12.

Aftonvard kl.5. (Den bars ut på åkern) Smör , mesost , kött. Gröt kl.8.

Medd.: Anna-Brita Olofsson, Nor, 67 år.

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frdl. M 82

Matordning under slogen hos komminister Linderdahl.

16

Geck ut kl. 1--2. Feck ingenting .

Frukost kl.7.

Lissmiddag kl. 10 eller däromkring.

Midida kl. 12.

Aftonvard kl. 4--5.

Gröt kl. 8.

Till frukost : Sill och pären.

" lissmiddag : Smörgås och ost , misost , kött och dricka. Fick mest uta.

" midida --olika slag.

" aftonvard : fläskflott på bröd , det var gott . Annars ofta hackkorv och pären.

och pären.

Den enda karl, som var med och arbeta , var prästen.

Medd. : Ängs-mor. 96 år, *Stina Kajsa Äng.*

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

Mat i kolan.

Mest ärtgröt och stekt fläsk.

Kornmjöls^rgöt och tjockmjölk.

Om man inte hade fläsk till ärtgröten², lade man smör, en klick, vid sin kant av fatet. Det kallades smörkälla³ som vid annan gröt.

Där duppa dom ner ärtgröten och åt.

Medd.: Johan Persson, 76 år, Österberg.

- 1. kök¹sn = kökningen - köksrogen.
- 2. ärtgröt . 3 smörjsäls

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Fgl. M 82

Mickelsmässmat i Nor by.

Gästrikland

Ovansjö sh.

Man gjorde pärpannkaka med äpplen . Man gjorde en smet av mjölk och vetemjöl , vispade denna , kryddade med socker och kardemumma , samt blandade i krossad potatis , s. k. pärstamp² . Kakan gräddades i långpanna³ i bakugnen och åts med bärmos, som var utblandat med sirap och grädde.

Så stekte man äpplen i långpannan i ugnen . Pärpannkak⁴andelades på upp på stora fat och äpplena bredvid . Detta åts på Mickelsmässan , inte som särskild mat utan fick stå framme på bordet och man gick och tog sig , när man ville.

Medd.: fru Anna ? Brita Olofsson , Nor. 67 år.

1 pärpannkaka 2 pästämp 3 löypåns
4 miksma

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935

GST. OVANSJÖ

Frgl. M 82

Sovel kallas sögel och sugel , ^{1.} ^{2.} bäggörformernäginsammansättningarna

~~t.ex.~~ ^{3.} sögelbytta , men ^{4.} bosugel , det som man erhåller från ^{5.} fåbodarna.

Sugel är allt som ätes till bröd, bosugel = ost , mesost~~er~~ , annat sugel är kött , fläsk , korv o. dyl. Man bör inte äta två sugel , detta ansågs vara syndigt slöseri. I uppptecknaren har som avskräckande exempel hört historien om den fattiga familjen , som när de haft slakt , lydde husfaderns ^{bre} maning : "ät smör på kurven och ät ost ^{6.} vé " Därför blevo de också utfattiga .

^{7.} ^{8.} Man har verben sövla och sugla .

^{9.} Det förra betyder skilja i något olika användningar. " Sövla det där nu " kan man säga om t. ex. en hop knappar , ---"skilj de olika sorterna åt . "

Med sugla däremot menas att äta nätt , försiktigt . "Det där kan du äta mycket bröd åt , sugla ^{10.} bra nu till den där fläskbiten " Man nättar alltså med sovlet , så att det räcker bra till brödet (eller potatisen) .

1 sögel 2 sugel . 3 sögelbyttis , 4 bosugel
5 barn . 6 bre smör på kurven o ät ost vé
7 sövla 8 sugla 9 sövla de där nu.
10 sugla bra ta n de fläskbiten

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

1.

Sugelsam (t) säges om kraftig mat , som går bra

" att sugla med " . Fett fläsk t. ex. äv sugelsamt .

2.

Med ordet gudslån menas mat i allmänhet , " Har du ett gudslån ?" eller vanligast negerat " inte ha ett gudslån hemma. "

3.

Att äta blott av en sorts mat kallas att mola . Detta betyder också --och kanske

kanske vanligare -- att äta sovel utan bröd. Nygård⁵mor sade alltid : "När vi får fisk , då molar vi ". Då åt man blott fisk , intet bröd , Betydelseerna gå alltså här ihop , vilket kanske är vanligast , ehuru man vid frågan om betydelsen av " mola " först får till svar : äta utan bröd . (upptecknarens iakttagelse .)

4

Om förrätt har sagt "det man åt föret -(förut -- först)

om soppan supanmat . Supanmaten har i äldre tider naturligtvis alltid varit

skedmat , supa soppa med sked , supa ur surmjölken . " Tack , nu har jag supit

7.

ur " , sade en flicka .

1 sugelsam 2 g^ullän 3 m^ol^a --
4 ät föret 5 supanmat
6 "supit supit ma ge" 7 "nu ha jag supit ur"

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

Matsäck heter endast massäck . Att göra i ordning sådan kallas alltid " att rosta ut karl(an) med massäck " .

Matsäck hade man med sig då man körde foror åt handlandena , då man körde av eget järn till Gävle (Märk , att de flesta större bönder voro bergsmän !) då man körde foror åt Petris , (ägare till H₀fors , Hammarby , Kungsgården och Västerberg.) Vid dessa körningar voro kvinnor ofta med . Vidare hade man

matsäck opp till kolskogen , men i viss inskränkt grad . Man tillagade ofta det mesta av maten själv , t. o. m. bryggde oppe i " kolan " , jfr Åkrasmors berättelse m. fl.

Matsäcken förvarades i en spann (spannar) av spånteknik med järnbeslag , sådana ha använts in i sen tid . Längre tillbaka hade man matsäcken i en skinsäck , skinnväska eller en näversäck , dvs. en kuns . (flåtteknik.)

Mat direkt kramad ur handen var ostmus , vilken man gav barn .

Man doppade ner handen i ostmassan , tog litet av den mellan fingrarna och

- 1. masäck 2. rosta-ut karl med masäck
- 3. kolskög - skögen 4. spann - spannar
- 5. ginsäck 6. näversäck 7. kuns
- 8. ostmus

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Fgl. M 82

klämde ihop till en boll och räckte barnen .

Bordbön kallades blott bordsbön , gubben i gården läste den till måltiden , men man läste också tyst -- "tog fäll ihop händern . "

När man ej var stort hushåll eller då en del av hushållsmedlemmarna voro i skogen , på fäbodslog eller på skogsarbete , då åt man ej vid stora matbordet. Ibland hade man ett litet bord , som drogs fram till spisen , ett stolbord , som uppfällts , eller också hade man inget bord alls utan åt "baki spisen ". Så minnas ännu många i Österberg , hur Jädermor och hennes syster , vilken allmänt kallades Jädermoster samt den förras gubbe , Jädergubben , alltid sutto i spisen och åto samt räckte. Maten stod på spishällen , delvis kvar i kokkärlet , delvis uppslagen i fat , eftersom det passade , gummor gummorna sutto på spishällen , den stora kallspishällen och åto . I detta fall voro de ätande endast två (eller tre , gubben var mera på utsysslor) det gick

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

- 1. böbön
- 2 " tog fäl ihop händern " -
fä ihop = knäppa ihop
- 3 fäbodslog
- 4. stolböd
- 5. kallspishäl

alltså bra , att sitta i spisen . I andra fall drog man fram det nyssnämnda stolbordet eller ett säte och placerade sig på låga säten eller pallar fick bredvid . Man fick då sitta och äta med armbågarna stödda mot knäna , samt hålla matskålen i knäna . Maten stod på bordet eller sätet . (Ställningen demonstrerad för uppt:n en gång av GörasFar , numera avliden , Västerbegg).

Ställningen var densamma som man iaktog vid ätandet i kolkojan .

När man åt vid stora bordet , hade husfadern alltid sin plats " ovanom bordet " , dvs. åt väggen till , åt gaveln .

Även kvinnor åto med utom matmodern , som hade bestyr med maten . Att detta varit vanligt , (matmoderns frånvaro från bordet men övriga kvinnfolks deltagande) kan exemplifieras genom att nämna en syförening med s. k. sittande kaffebord i gården Hönjis i Österberg , där pigan i gården hela tiden satt med vid bordet liksom gästerna , utan att det ringaste biträda husmodern , som ensam fick bestyra om kaffets servering . Vid förfrågan svarades av en infödd , med förhållandena förtrogen person , att det skulle inte ha ansetts

1. ovanom bålet

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

passande, om pigan fått deltaga i detta arbete, som tillkom husmodern ensam. Eftersom pigan stökade i ladugården, skötte om disk och dukning etc. men dessa sysslar nu voro undångjorda, fick hon, då det var främmande, sitta med som en av dessa. Att märka är, att matmodern i detta fall var ung och rörlig, hade hon varit gammal, hade förhållandet väl varit ett annat. Om pigan varit närmare knuten till gårdsfolket, än hon i detta fall var, (varit som barn i "barn i kuset" skulle hon fått bistå matmodern. Vid samma tillfälle satt gammelmor i gården även utan sysselsättning, ehuru hon annars brukade hjälpa till med litet av varje.

Någon bestämd ålder för de barn, som fingo börja sitta med vid bordet, har ej kunnat uppges. Troligen ägde detta rum, då de började kunna reda sig själva.

När undantagsfolket satt med vid bordet, och detta hände särskilt, om blott en av de gamla levde kvar, eller om de bodde under samma tak (särskild

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
 GST. OVANSJÖ
 Frgl. M 82

undantagsstuga och undantagshushåll har för övrigt ej av upptecknaren iakttagits) så hade vanligtvis farmor eller mormor det minsta barnet i knä och försåg det med mat , dvs. tuggor. " Det har blivit så besvärligt nu när mormor är tandlös , hon kan inte tugga åt baren mer " , yttrade matmodern i den nämnde gården Hönjis för ett ⁷⁴⁹⁰total år sedan till uppt:n.

Man hade var och en sin särskilda sked . I gården Olers har man man ätit med träskedar tills för några år sedan . Man hade många barn . Detta var dock ingen obruten tradition , utan man hade haft vanliga skedar den tid , då hushållet var litet , men då den gifta dottern och hennes man ~~fingo många~~ barn , begynte " morfar " (Johan Persson) att göra träskedar , som han hade lärt sig att göra i ungdomen . I äldre tider slickade var och en av sin sked , som man hade särskilt märke på , Sedan man slickat av den , strök man av den . kar- karlarna på byxbenet , kvinnfolken på förklädsfallen . Skedarna förvarades i en skedkorg ^{3.} , som sattes fram på bordet , så att var och en fick ta sin .

Landsmålsarkivet Uppsala. 9302
I. Nordin-Grip. 1935. OVANSJÖ
GST.

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Fgl. M 82

1. fäll-n = fäll-en
3. Gekorg,

2 dvs. ägaremerke.

Med att hålla skedgången menades att ingen skulle få äta för kringt (fort) , när man hade blott ett fat för supanmaten . Man skulle alltså doppa sin sked i supanmatsfatet lika många gånger var och en .

Om man hållit noga på skedgången har ej klart framgått, man brukar kar i socknen härma en dalkarl , som av någon anledning skall ha ropat : " Hållit " Hållt upp med skedogången " , vad som menas med uttrycket tycks dock vara fullt bekant . Sådan mat som äts med sked var -- som ovan angivits -- skedmat. Man hade supanmat i stenfat , stora , tämligen djupa keramikfat , Vidare slog man upp mjölk i stenkrukor , men ej för att äta ur dem utan till förvaring.

När man åt gröt och mjölk tidigare , hade man ett fat med mjölk och ett med gröt , man talade om ett kannfat , dvs. ett fat som man kunde slå upp den gröt , som gick i en kanngryta , Senare , eller på många ställen samtidigt , hade man gröten i små skålar , och tog mjölken ur det gemensamma fatet . Detta ansågs finare. Sådana grötskålar finnes ännu kvar i gårdarna .

1. *ge göy - ge gönjern*
2. *kery (kt.)*
3. *kannfat*
4. *kanngröts*
5. *skäl - skäl*

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 9302
I. Nordin-Grip. 1935. OVANSJÖ
GST.

De kunna vara av keramik eller av mässing , de förra ha sönderslagits (de flesta),
de senare finnas kvar , sitta på väggen eller ha fått användning som kattskålar.

En sorts dylika skålar äro av koppar , de ha alla flata hjärtliknande hand-
tag , de ha använts även att slå upp filbunke i .

Flata tallrikar användes långt innan de djupa kommo i bruk , medan man
man alltså nöjde sig med den gemensamma stora skålen^{för supanmaten}. Trätallrikar , som
ej hunnit tas i bruk innan porslinstallrikarna begynte användas , finnas t. ex.

i gården LissJönsses i Myre. Skålarna lades efter slutad måltid i skåpet , det s
s. k. hillskåpet , som alltid bestod av en nedre del , ett vanligt skåp ,
och av en övre del , en kärthill² , en bakvägg⁴ , mot viken man spikat upp ribbor
ribbor , innanför vilka tallrikar , även fat och skålar stuccos in .

Dessa hillskåp ha varit mycket vanliga , ofta fingo tallrikar även sitta kvar
mellan måltiderna på den s. k. kärlstegen³, ett par slåar på en ställning med
utskurna regelbundna hak , i vilka tallrikarna stuccos in sedan de hade dis-

kats.

1. hillskåp
2. kärthill
3. kärlstegen

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 9302
I. Nordin-Grip. 1935. OVANSJÖ
GST.

Kött delades ofta ut på bröd , man fick en köttbädda på en brösbädda,
 likaså gjorde man med osten , lade en ostbädda på en brösbädda. Annars kunde
 man göra som Lissjönesmor sågs göra : lade en ostbit på en tallrik , skar
 skivor av den och åt brödbitar till . Många gånger var man mindre noga
 med matordningen ämmonstone i smågårdar och i gårdar med mindre hushåll. Kap-
 ten Geijer , som en tid bodde på Västerbergs hergård , berättade förvånat ,
 att han hade kommit in en gård , där man hade två mindre pojkar . Det hade varit
 varit mattid och pojkarna hade gått omkring på golvet med en fläskbit i ena
 handen och en brödbit i den andra . Av detta betoddevarsin gång . Detta torde
 dock ha hött till undantagen .

Att äta glupskt , kallades att glupa i sig ,
 den som gjorde detta var glupsk. Efter måltiden brukade man nog -- tämligen
 långt ner i halsen -- rapa. En liten flicka , som var sondotter i en bondgård , men från
 staden , var på sommaren hos sin farmor i Ovansjö . Hon uttryckte då sin för-
 vånning över det regelbundna vapandet med orden : " När farmors karlan har ätit
 ätit , säger dom " grröp, grröp " .

I samband med middagen skulle man " vila middar " eller
 "sova middar " , detta kunde ske före eller efter middagen , beroende på hur

- 1. göt**ä**tis.
- 2. brösbä**tt**is
- 3. ostbä**tt**is
- 4. glup**is**-i-sä.
- 5. glupsk.
- 6. rap**is**
- 7. vil**is** midar

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
 GST. OVANSJÖ
 Fgl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 9302
 I. Nordin-Grip. 1935. OVANSJÖ
 GST.

utesysslorna lågo till. Det var dock regel, att man vilade efter middagen. Särskilt noggrann var man vid slätter. Några historier om hur middagstimmen

Äv snålt husböndefolk brukade förkortas, har ej anträffats, man brukar däremot tala om, hur matmodern i en gård väckte pojkarna, som " följde skommarn, " dvs. dennes gesäller, i otid . Hon gick in till den och sade med sin lenaste röst röst: "Opp nu gössar". Då gumman annars hade en mycket sträv stämma, skrattade man åt henne.

Hur högt man aktade maten, framgår även av berättelsen om bondgubben, som tänkte ta ta ta sig en potatis ur fatet -- den största-- men blev förekommen av drängen, som tog just den potatisen. Gubben hackade då drängens hand med kniven för att han tog den största potatisen.

Medd. Maria Forss, 69 år, nu boende i Österberg.

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935

GST. OVANSJÖ

Fgl. M 82

Matramsa.

Man har en ramsa om för Ovansjö vanlig mat , ärtmaten dock här undantagen :

Stetjegröt och tjockmjölk ,

Hagerbrö och hackörv. //

Medd. : I. Nordin -Grip,

Uppteckn. av meddel.

stetjegröt o tjockmjölk
hagerbrö o hackörv.

ULMA 9302. I. Nordin-Grip. 1935
GST. OVANSJÖ
Frgl. M 82

Ta jultuppan. .. duka julbordet.

ta lultuppan duka julbordet

Dom gjorde dockur¹ på julen, dockur utå halm². Så ställde dom de där dockum³ på golve på julafton och skull ta dom me föttren.

Man tog undan julhalmen⁴, när man tröska⁵ de var store knippur. Man gj gjord⁶ dockun tå julhalmen på julaftönskvällen.

Så duka⁷ dom julborde⁸ det stog kvar hela helgen: bå smör och bröd och kött, dom gjord⁹ jussom nå gullrar¹⁰ av smöret och la¹¹ på tallrikar, så hade dom torkat fårkött¹² och ett treänga talgljus¹³ på bordet.

Medd. : Ängsmor, 96 år,

Stina Kræjca Berg

1 dokur-n ~ dokur - dokun . 2 hälm 3 julborde

4 lultuppan 5 knippur-n - knippur - knippun

(möjligm knippän etc.)

6 kullrar = rullar 7 färtgät

8 treänga = trearmat 9 tälgljus